

Agenda

- **Standard for klima og miljø i sykehusprosjekter**

Jens Eirik Ramstad, Spesialrådgiver bærekraft Sykehusbygg HF

- **Prosjekt Nytt sykehus i Drammen - miljøkrav og miljøarbeid**

Torstein Tveiten, områdeleder VVS Sykehusbygg HF

- **Klimagassregnskap for Prosjekt Nytt sykehus i Drammen med fokus på VVS**

Simon Utstøl, miljørådgiver i Multiconsult

- **Avrunding og videre arbeid i prosjektet Nytt sykehus i Drammen**

Arnstein Hodne, prosjektdirektør i PNSD Sykehusbygg HF

- **Spørsmål og svar**

Alle talere i tillegg til Reidun Dahl Schlanbusch, Multiconsult, disiplinleder miljø i PNSD og Olav Sveinall disiplinleder VVS på PNSD fra Multiconsult

Standard for klima og miljø i sykehusprosjekter (2021)

Sykehusbygg HF

Helse Vest RHF

Helse Sør-Øst RHF

Helse Midt-Norge RHF

Helse Nord RHF

Inneholder

- **Miljøledelse** - Krav til hvordan prosjektene skal jobbe med klima og miljø
- **Miljøtiltak** – liste over tiltak som alle prosjekter skal ha som utgangspunkt i sin miljøoppfølgingsplan (MOP)
- **Hovedmål** – Redusere klimagassutslipp fra materialer med 50%
- **Klimagassberegninger/klimaregnskap /LCA** er et viktig verktøy for at vi skal nå målet (beslutningsstøtte)

Klimaregnskap på nytt Drammen Sykehus - med fokus på VVS-tekniske installasjoner

Torstein Tveiten, Simon Utstøl, Arnstein Hodne og Reidun D. Schlanbusch

Webinar 18.oktober 2024

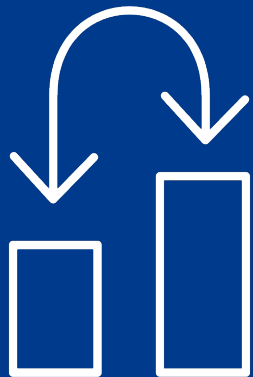

Dronebilde oktober 2024

Nytt sykehus
erstatter dagens
Drammen sykehus
og Blakstad sykehus

Sykehuset blir
122 000 kvm og
består av ulike bygg
som er knyttet
sammen

Et **moderne**
sykehus tilrettelagt
For god
pasientbehandling

Nytt sykehus i Drammen

Områdesykehus for over
en halv million innbyggere

Lokalsykehus for Lier,
Drammen, Asker
(Hurum, Røyken) og
Holmestrand (Sande)

Helhetlig helsetilbud
for både fysiske
og psykiske plager

Stråleterapi, blir nytt i
Vestre Viken

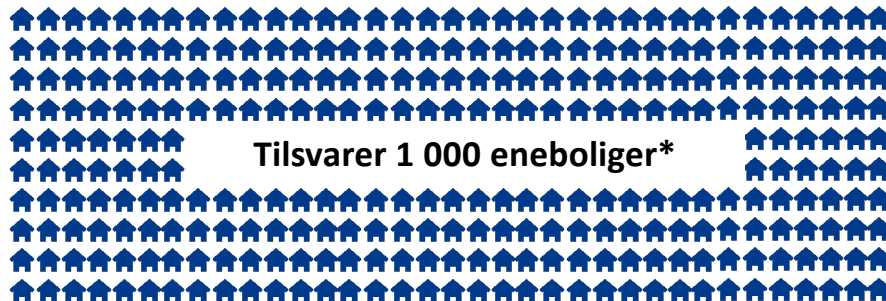

Nytt sykehus i Drammen

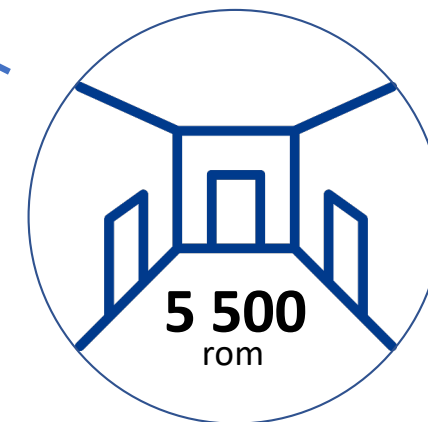
Hvor stort er sykehuset

122 000 m²

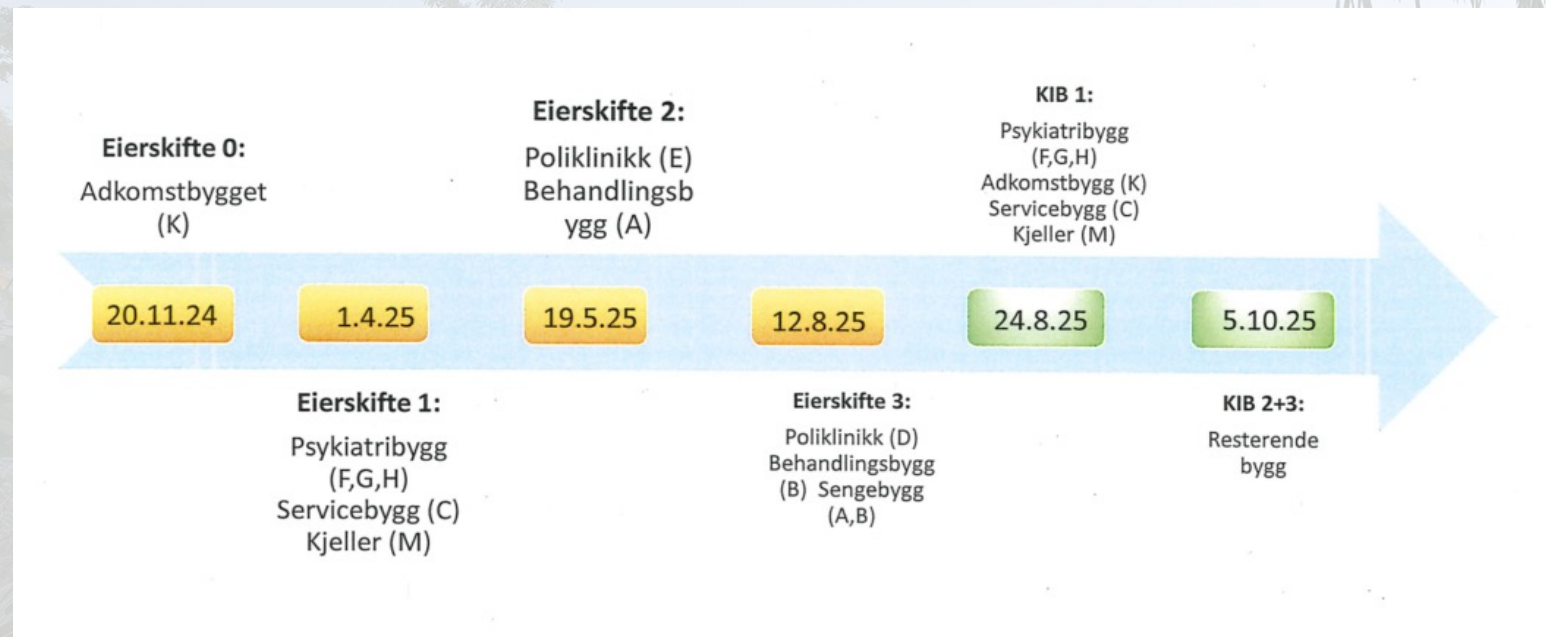
* En gjennomsnittlig enebolig i Norge er 120m²

Generelt om byggeprosjektet

- Byggeperiode Nytt Sykehus i Drammen (NSD) er 2019-2025
- Byggherre er Helse Sør-Øst HF (HSØ)
- Prosjektgjennomføring er ledet av Sykehusbygg HF
- Totalt 14 entrepriser for bygging av utomhusanlegg og infrastruktur
- Gjennomføringsavtaler med Statens vegvesen
- Gjennomføringsavtale og anleggsbidragsavtale med Drammen og Lier kommune
- Drammen og Lier er byggherre for egne anlegg
- Gjennomføringsavtaler med; Glitrevannverket, Å Energi, Bane Nor
- Leveranse av varme og kjøling fra Drammen Fjernvarme
- Nødstrøm fra Å Energi

Tidslinje eierskifte og klinisk ibruktakelse

Brakerøya Drammen, forurenset tomt

Utfordringer på tomta

- Store mengder forurenset masse deponert på Langøya og Lindum
  - PCB, PAH, Olje, tungmetaller
- 650 000 liter frifase olje pumpet opp fra grunnen
- Store mengder usortert avfall
  - Kjøleskap, kondensatorer, oljetanker, trevirke osv.
- Store mengder betongavfall fra rivearbeider måtte deponeres på grunn av forurensing
- God dialog med Miljødirektoratet ifm søknader og godkjenninger

Figur 2-1: Illustrasjon som viser planområdet for detaljregulering

Nytt Sykehus Drammen – miljøarbeid fra skisseprosjekt til tett hus

- Tomta for nytt sykehus i Drammen har en "sterk miljøhistorie"
- Tidlige grunnundersøkelser og utredninger
- Søknadsprosess mot Miljødirektoratet
- Sentral i rollen som BH sin medhjelper vedr. forurenset tomt har vært Gunnar Brønstad
- Miljøtemaer som er inkludert i prosjektets miljøoppfølgingsplan, neste slide

Støy

Støv

CO2 – materialer inkl. VVS og energi

Grønn mobilitet

Ingen helse-og miljøfarlige stoffer

Ombrukskartlegging

Avfall

Godt inneklima

Passivhusivå

Kildesortering

Lavemmitterende materialer

Energimerke A

Lavenergisykehus i drift

Trevirke fra bærekraftig skog

Dagslys

Stråling

Lavallergene planter

Overvåkning av grunnvann

Forurensing
luft, jord, vann

Forurenset grunn

Naturkartlegginger

Jordprøver

Sedimentprøver

Fjernvarme og fjernkjøling fra ellevannet

Overvåkning av ellevann

Funn av rødlistede arter

Klimagassarbeid

Prosjektet har ikke hatt noe tallfestet mål om reduksjon av klimagassutslipp

Prosjektet har arbeidet for å begrense utslipp innenfor kostnadsrammene og utført klimagassberegninger i henhold til miljøoppfølgingsplan.

Miljøoppfølgingsplan:

Det skal utarbeides klimagassregnskap for materialer **og teknisk utstyr** iht. NS 3720, for hvert av byggene på Sykehuset. Klimagassregnskap skal legges til grunn for valg av materialer og løsninger

Prosjektering

- Klimagassberegninger oppdatert i hver fase
- Identifiserte de viktigste materialene og fokusområdene

Entrepriser

- Krav til maks utslippsnivå på utvalgte materialer festet i kontrakt

Materiale	Maks CO2-utslipp
Betong B45 M40	310kgCO2/m3
Armering	0,42kgCo2/kg
Stålkonstruksjon sveiset belagte HSQ	3,2 kgCo2/kg
Stål konstruksjon I,H,U,L,T-profiler (varmvalsede profiler)	1,33 kgCO2/kg
Stål konstruksjon kaldformede sveisede hulprofiler (antar CFSHS)	2,65kgCo2/kg
EPS	4 kgCO2/kg
XPS	112kgCO2/m3

Makskravene sikrer oss mot «værstinger» men måtte ikke være prisøkende

Nøkkeltall – VVS

- Ventilasjon: GK og Energima
  - 121 ventilasjonsaggregater
  - 1 310 000 m³/h
  - 4 x anlegg med diatermiavsug
  - 71 km kanal (40km+31km)
- Termisk (AF Energi)
  - Drammen Fjernvarme leverer all termisk energi
  - 82,3 km rør
- Gass (Bravida AS)
  - Oksygen (normal og nød)
  - CO₂
  - Medisinsk luft (normal og nød)
  - Instrumentluft
  - Teknisk trykkluft
  - Lystgass
  - Nitrogen
  - Næringsmiddelgass
  - 43,3 km rør
- Sanitær (NTI AS)
  - 2000 servanter
  - RO- Vann
  - Dialysevann
  - Isotopholdig avløp
  - Formalinholdig avløp
  - 115,1 km rør
- Brannslukking (NTI AS)
  - Sprinkel
  - Slukkegass
  - Preaction
  - Tørropplegg
  - Skum (helikopter)
  - 66,4 km rør
- Kjøl og frys (Buskerud Kulde)
- Rørpost (Aerocom)
- Avfallssug (Envac)

Klimagassberegning VVS Nytt sykehus Drammen

Simon Utstøl (Multiconsult)-18.10.24

Agenda

Del 1: Klimagassberegning – Hva, hvordan, hvorfor?

Del 2: Resultater klimagassberegning nytt sykehus Drammen - Bygg

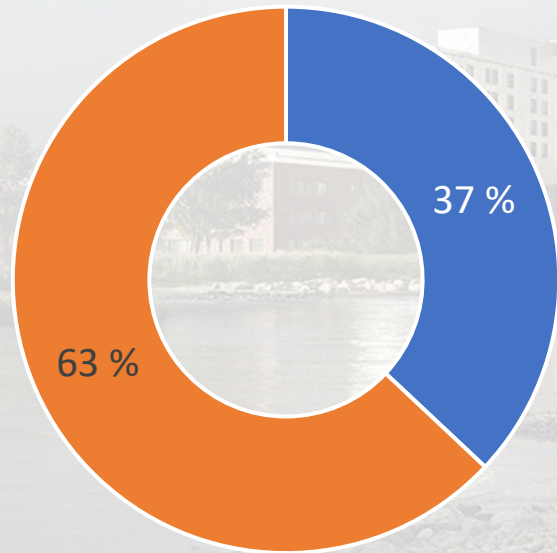
Del 3: Resultater klimagassberegning nytt sykehus Drammen - VVS

Del 1 Klimagassberegninger – Hva, hvordan, hvorfor

Del 1: Klimagassberegning – Hva, hvordan, hvorfor?

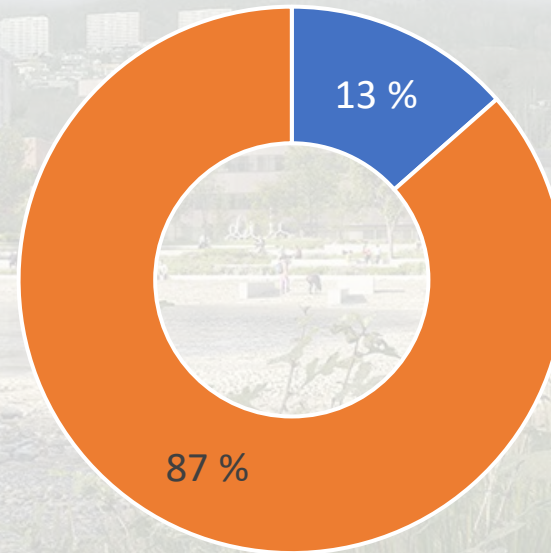
Globale utslipp 2022 (UNEP, 2024)

- Bygg- og anlegg
- Transport, annen industri, øvrige utslipp

Norske utslipp 2022 (Asplan Viak, 2024)

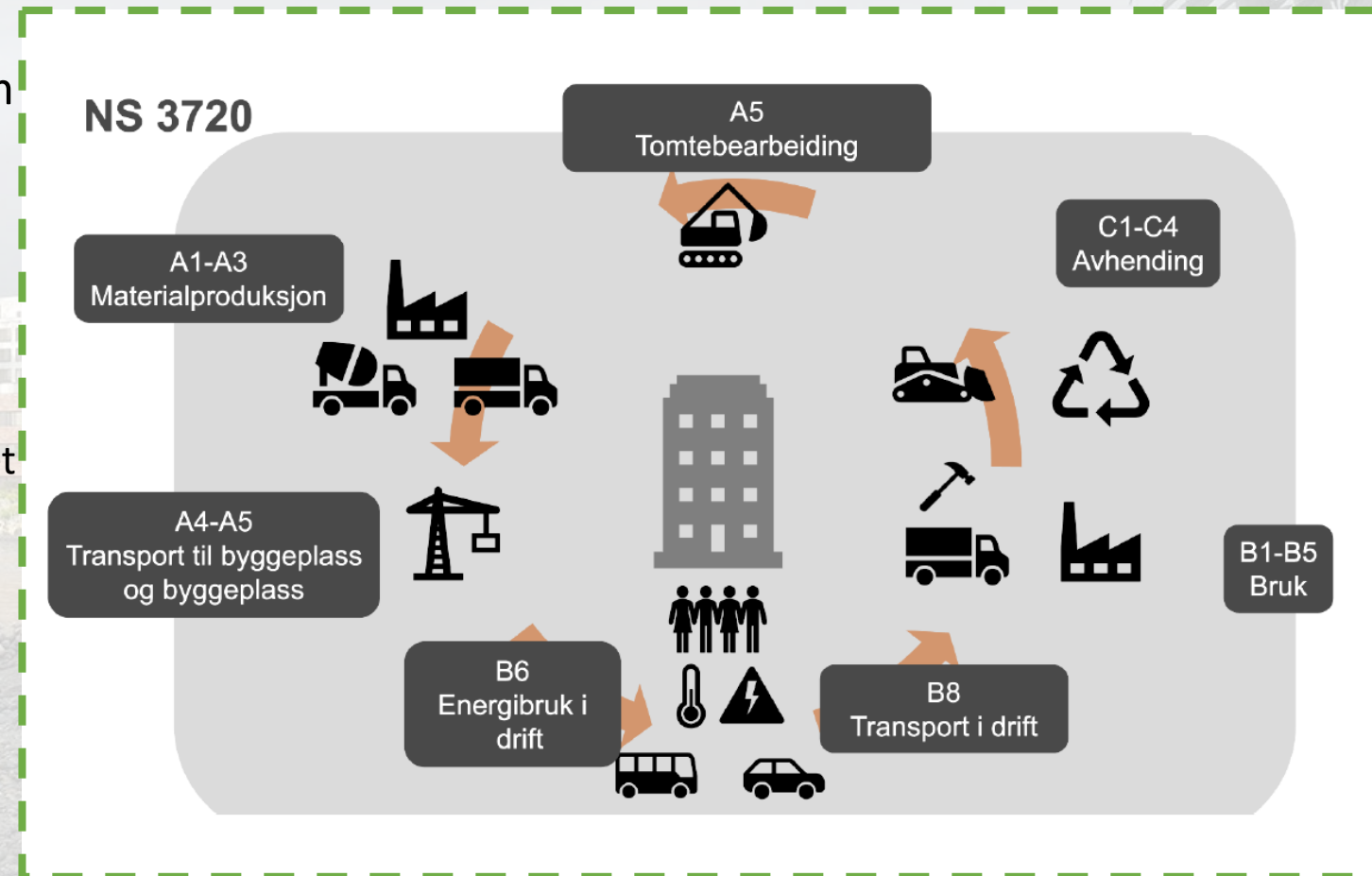
- Bygg- og anlegg
- Transport, annen industri, øvrige utslipp

Del 1: Klimagassberegning – Hva, hvordan, hvorfor?

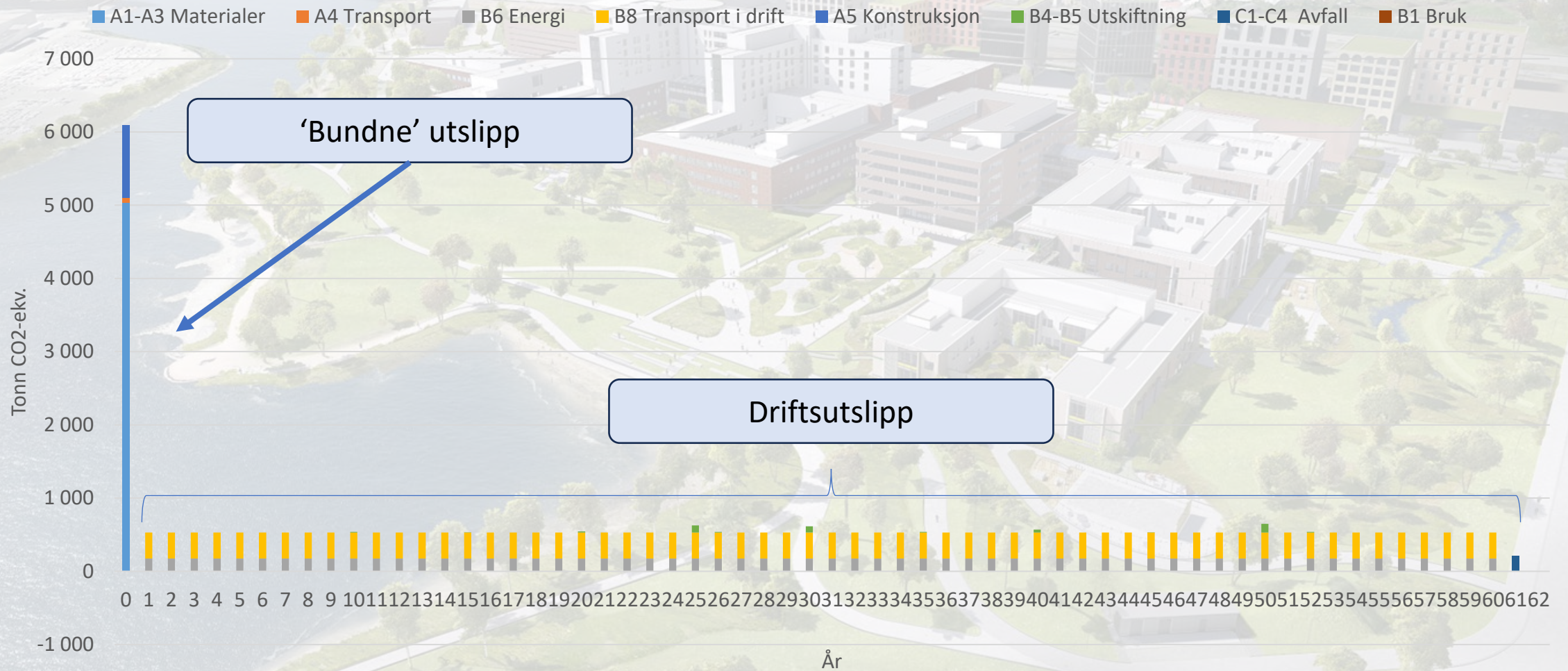
- **Hva:** En klimagassberegning synliggjør klimagassutslipp fra byggeprosjektet gjennom byggets livsløp (LCA)
- **Hvordan:** NS 3720 Metode for klimagassberegninger for bygg: utslippene plasseres i 'moduler' gjennom livsløpet.
  - **Bundne utslipp:** Produksjon, transport, installasjon av bygningsmaterialer
  - **Driftsutslipp:** Utslipp knyttet til bruken av bygget gjennom bygningens levetid

Systemgrenser

Del 1: Klimagassberegning – Hva, hvordan, hvorfor?

Typisk bygningsrelatert utslipp over tid

Del 1: Klimagassberegning – Hva, hvordan, hvorfor

Klimagassberegninger kan gi innsikt styrke beslutningsgrunnlaget men mål og ambisjoner må etableres i tillegg
Ofte forankret i miljøoppfølgingsplaner (MOP)

Del 2 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - Bygg

Del 2 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - Bygg

Miljøoppfølgingsplan :

Det skal utarbeides klimagassregnskap for materialer og teknisk utstyr iht. NS 3720, for hvert av byggene på Sykehuset. Klimagassregnskap skal legges til grunn for valg av materialer og løsninger

Forprosjekt

- Beregninger (2018) basert på kalkyle
- Generiske data
- Alternativsberegninger konsept/materialvalg

Detaljprosjekt

- Beregninger (2023) basert på bygningsmodeller (BIM)
- Generiske data + Miljødeklarasjoner (EPD)

Som bygget

- Oppdatert beregning (2025)
- Inkl B6 energibruk i drift
- Produktspesifikke EPD

Del 2 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - Bygg

Adkomstbygget

Psykiatribyggene

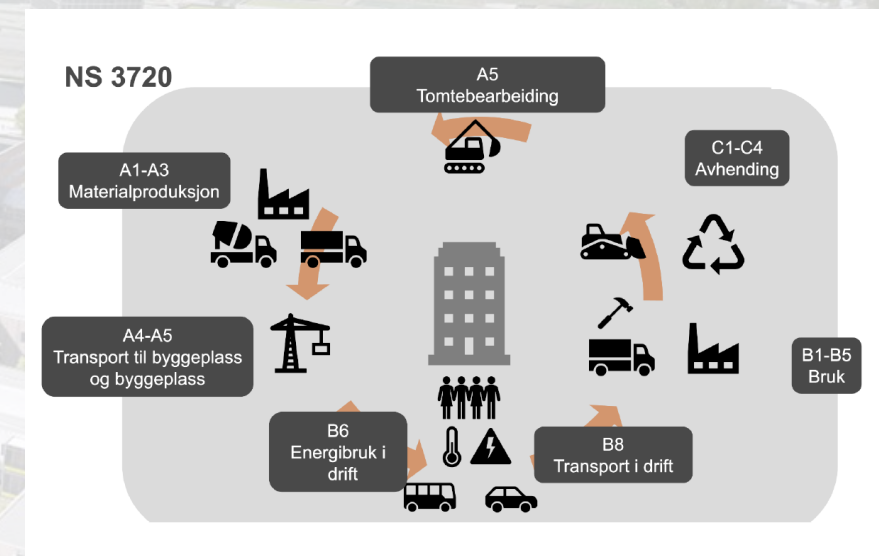
Behandlingsbygget

Poliklinikkbyggene

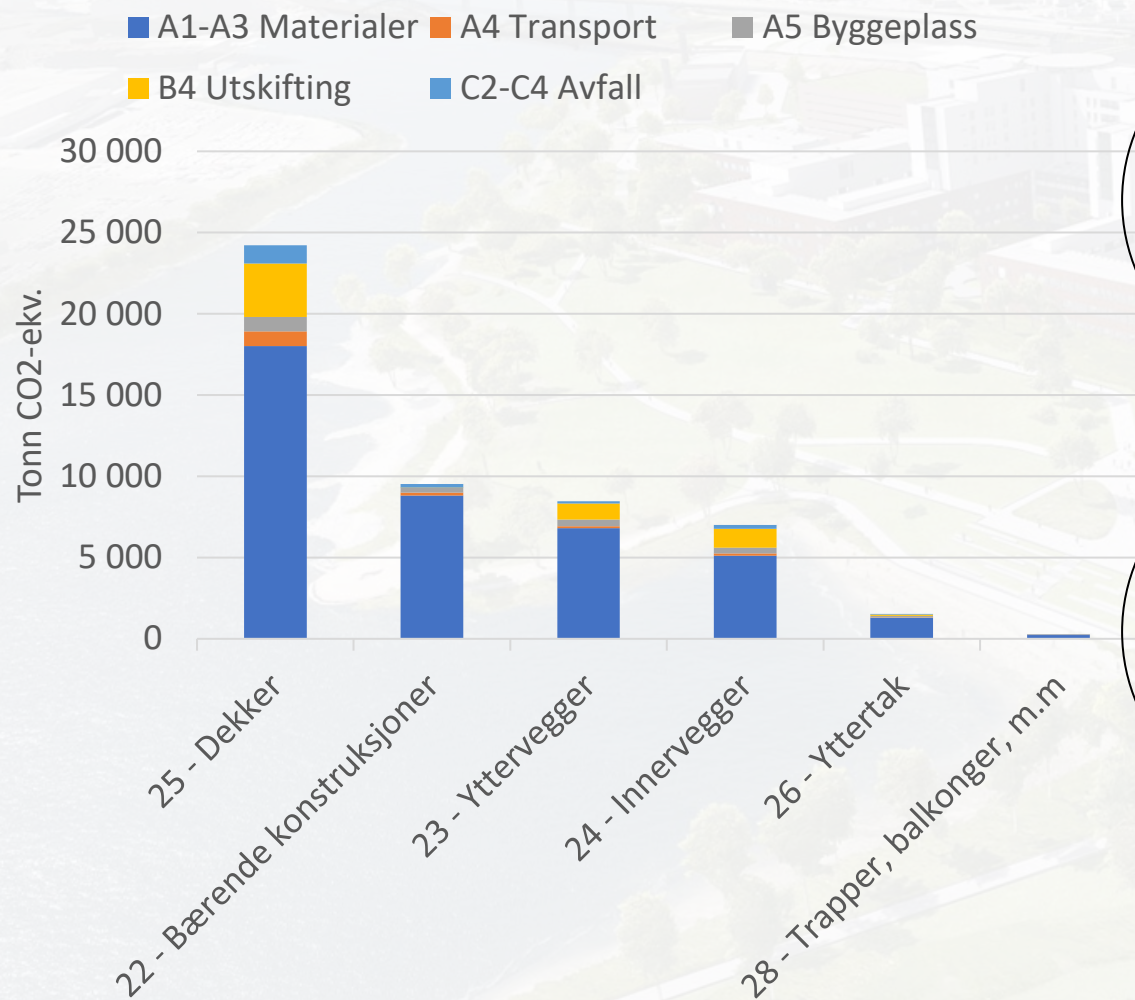
Sengebygget

- 22 Bæresystemer
- 23 Yttervegger
- 24 Innervegger
- 25 Dekker
- 26 Yttertak
- 28 Trapper, balkonger m.m
- A1-A3 Materialproduksjon
- A4 Transport til byggeplass
- A5 Byggeplass (kapp og svinn)
- B4 Utskifting materialer
- C2-C4 Riving og avfallsbehandling

Systemgrenser

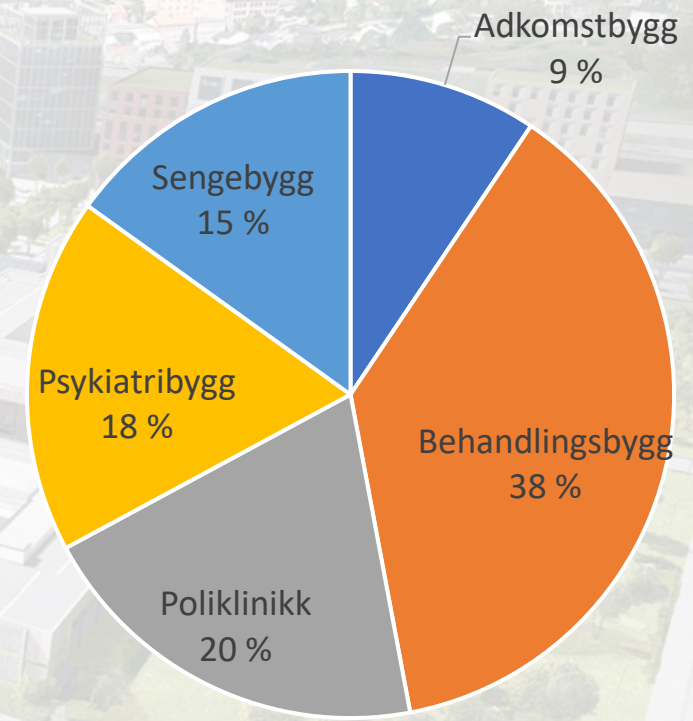

Del 2 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - Bygg

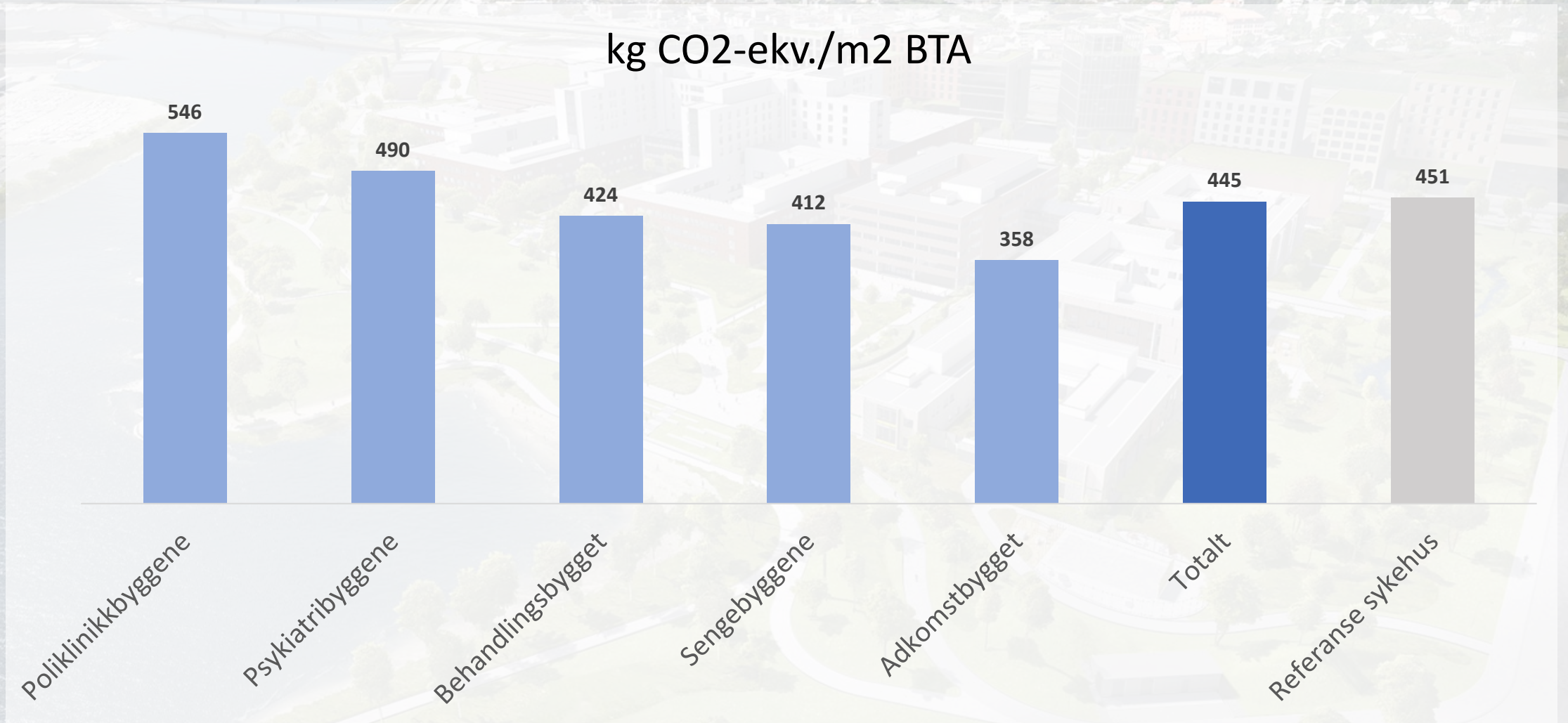

51 000
tonn
CO2-ekv.

445 kg
CO2-
ekv./m²
BTA

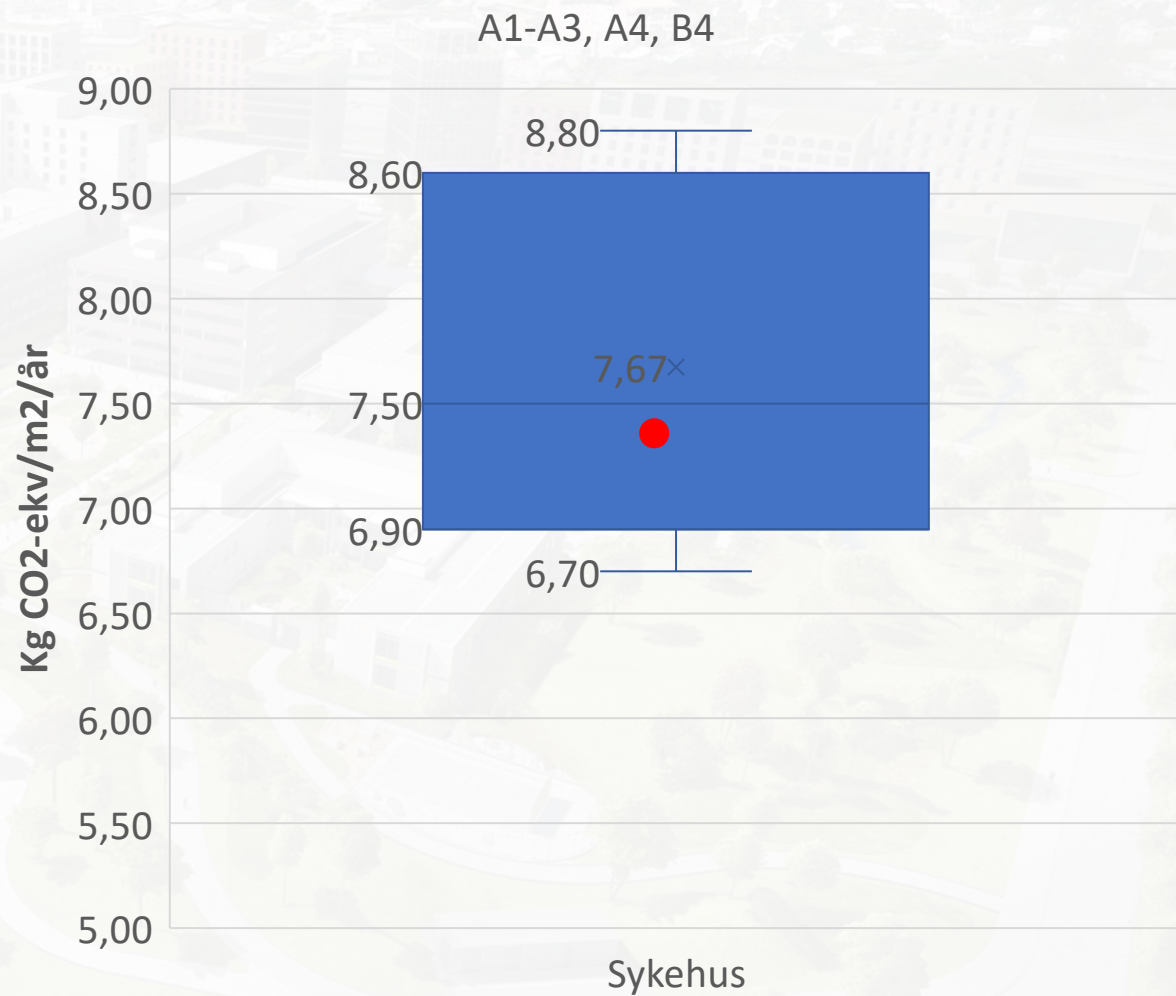

Del 2 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - Bygg

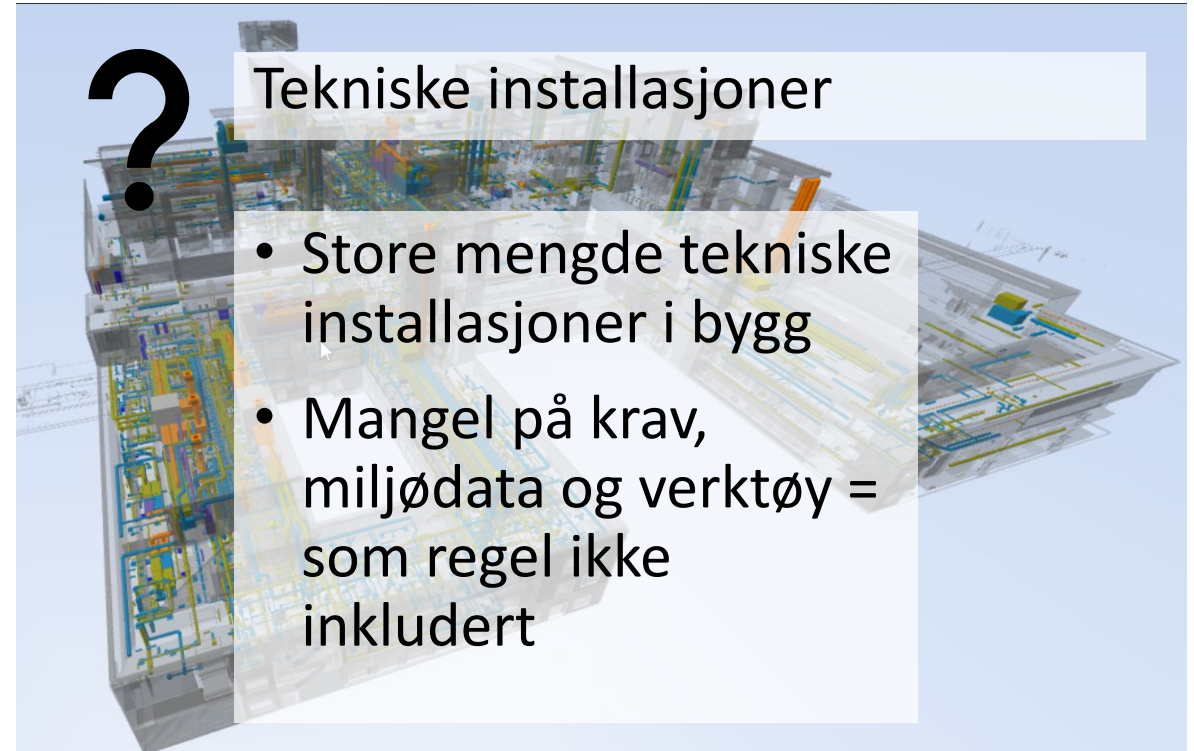

Del 2 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - Bygg

- Resultatet ca. på gjennomsnittet for bundne utslipp i sammenstilling av 7 sykehusberegninger utført av Multiconsult.

Del 3 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - VVS

Del 2 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - VVS

Del 3 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - VVS

FOU GRØNN VVS 2021-2025

IPN
Innovasjons-
prosjekt i
næringslivet

Varighet:
sept. 2021 –
jan. 2025

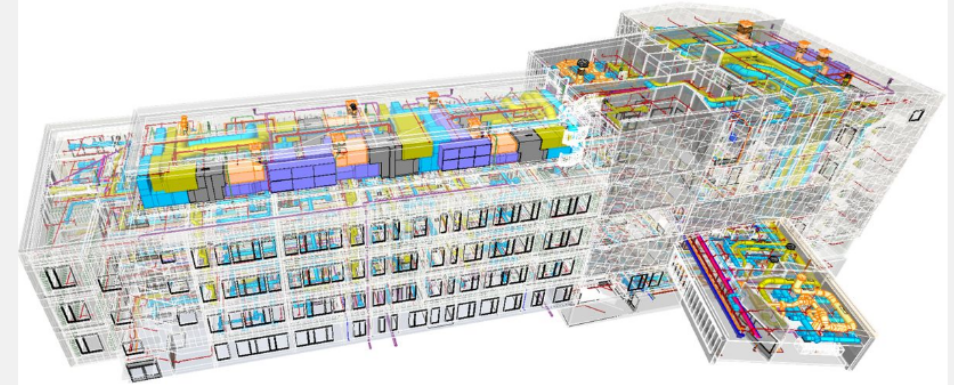
Budsjett:
9,3 mill. NOK

Støtte NFR:
4,2 mill. NOK

- Hva er de bundne utslippene fra VVS + kjøling og brannsløkking?
- Verktøy for klimagassberegning i modell
- Identifisere utslippsdrivere og redusere utslippene

Byggeindustrien
bygg.no

Les Byggeindustrien digitalt

VVS-installasjoner er ofte både godt gjemt i bygningskroppen og utelatt i klimagassregnskapet. Forskningsprosjektet Grønn VVS har vist at VVS står for betydelige utslipp. Bildet viser hvor mye VVS som ligger skjult bak fasaden i Voldsløkka skole.

Innlegg: VVS - den skjulte klimakjempen - Hvorfor vi må kutte utslippene fra VVS raskt

Publisert 19.02.2024 15:30

Det er stort fokus på klimagassutslipp i bygg, men det er nær ingen fokus på VVS-installasjoner. Mangel på kunnskap og krav har vært en sovepute for VVS-bransjen. Mens andre fagområder har redusert sine bundne utslipp har VVS stått stille. Dette har

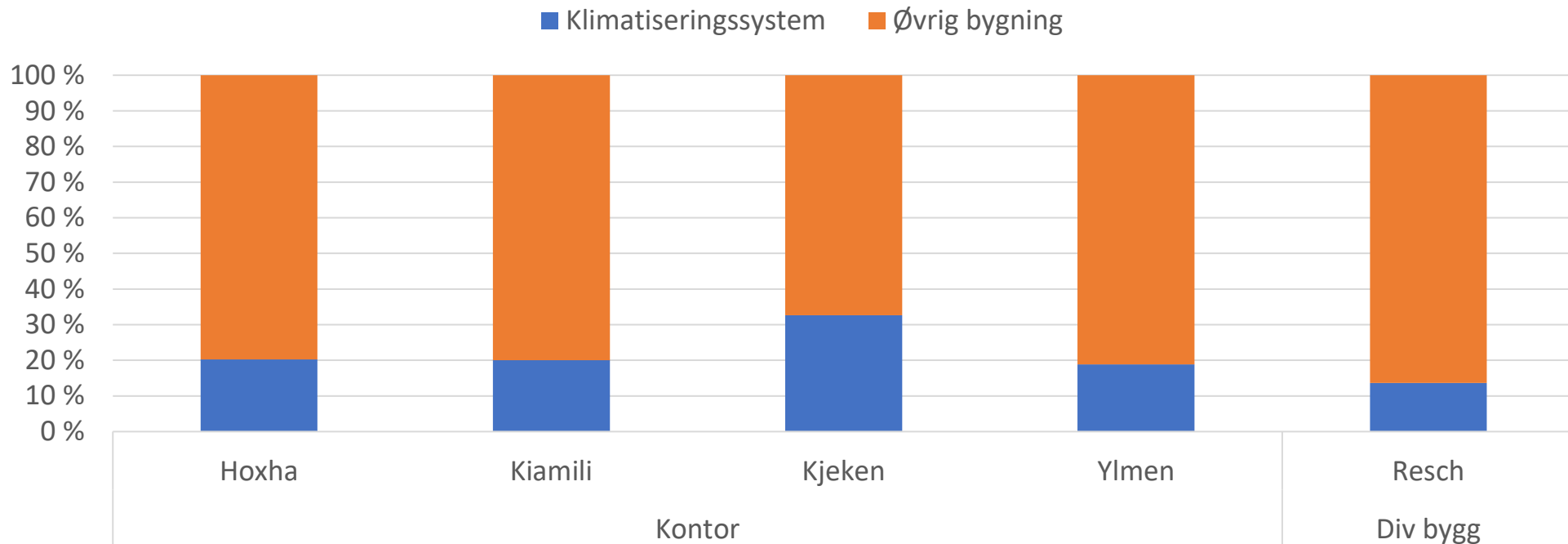
Del 3 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - VVS

Del 3 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - VVS

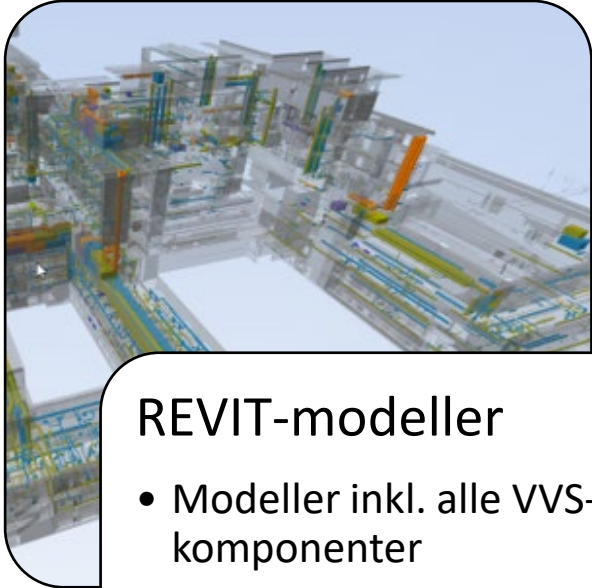
- Litteratursøk: VVS utgjør 20 % + av bygningers totale bundne utslipp
  - Ca. 150 kg CO₂-ekv./m²

ANDEL BUNDNE KLIMAGASSUTSLIPP (MATERIALPROD A1-A3 + UTSKIFTNING B4)

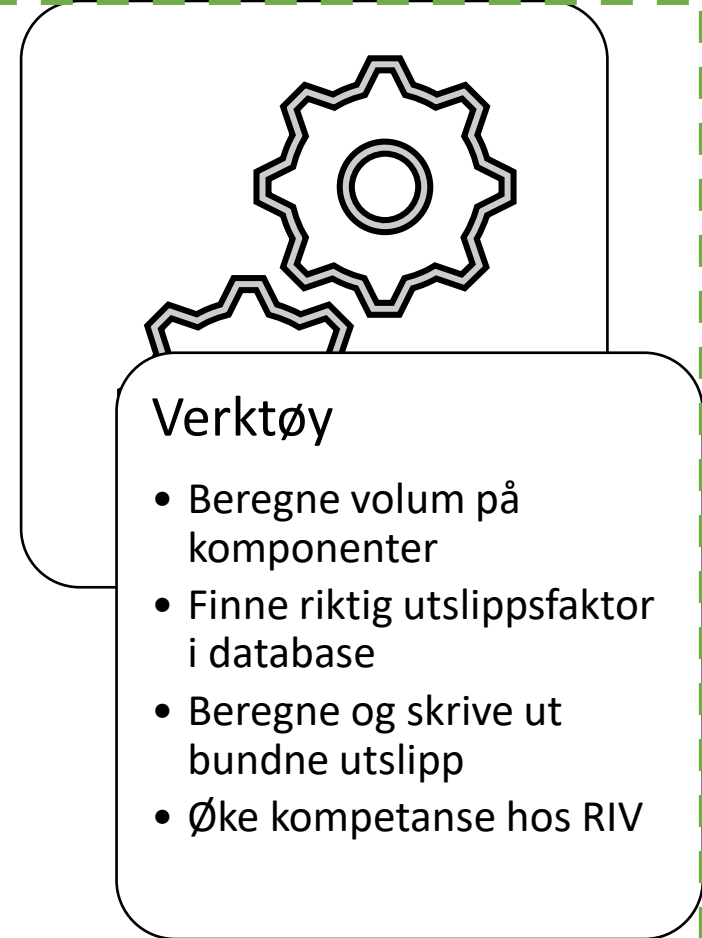
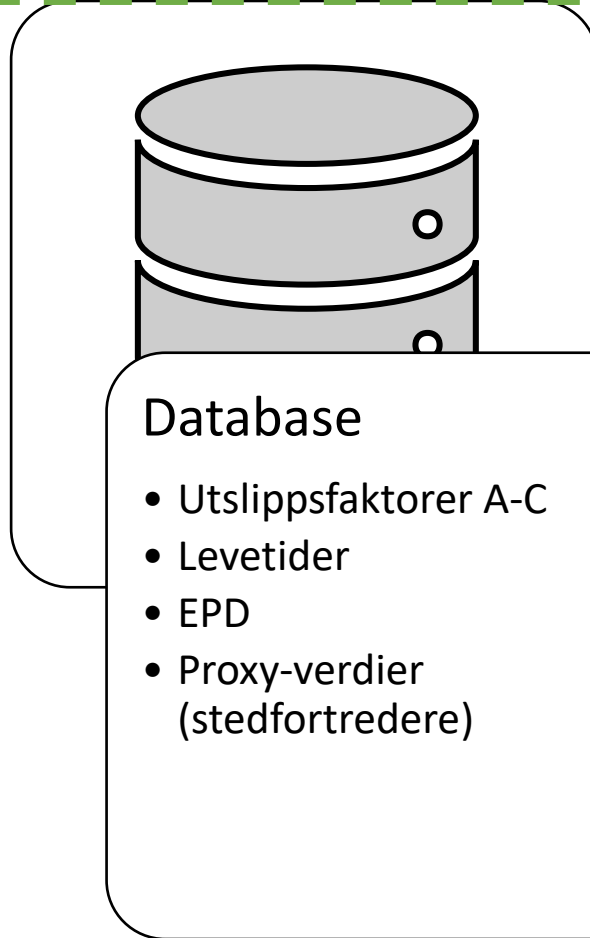
Del 3 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - VVS

FOU GRØNN VVS

REVIT-modeller

- Modeller inkl. alle VVS-komponenter

Del 3 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - VVS

- Omfang beregning

- Bygg

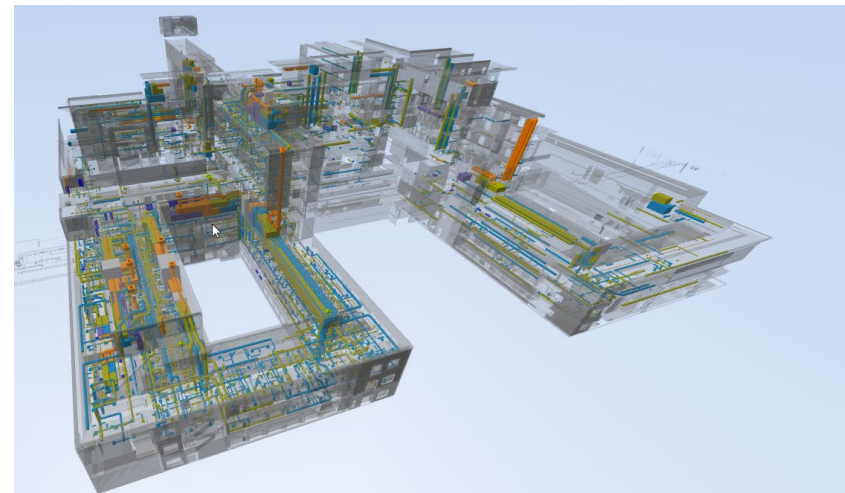
- Adkomstbygg
- Behandlingsbygg
- Psykiatribygg
- Servicebygg
- Poliklinikk
- Sengebygg

- Bygningsdeler

- 31 – Sanitær
- 32 – Varme
- 33 – Brannslukking
- 34 – Gass og trykkluft
- 35 – Varmepumpe- og kuldeinstallasjoner
- 36 – Luftbehandling
- 37 - Komfortkjøling

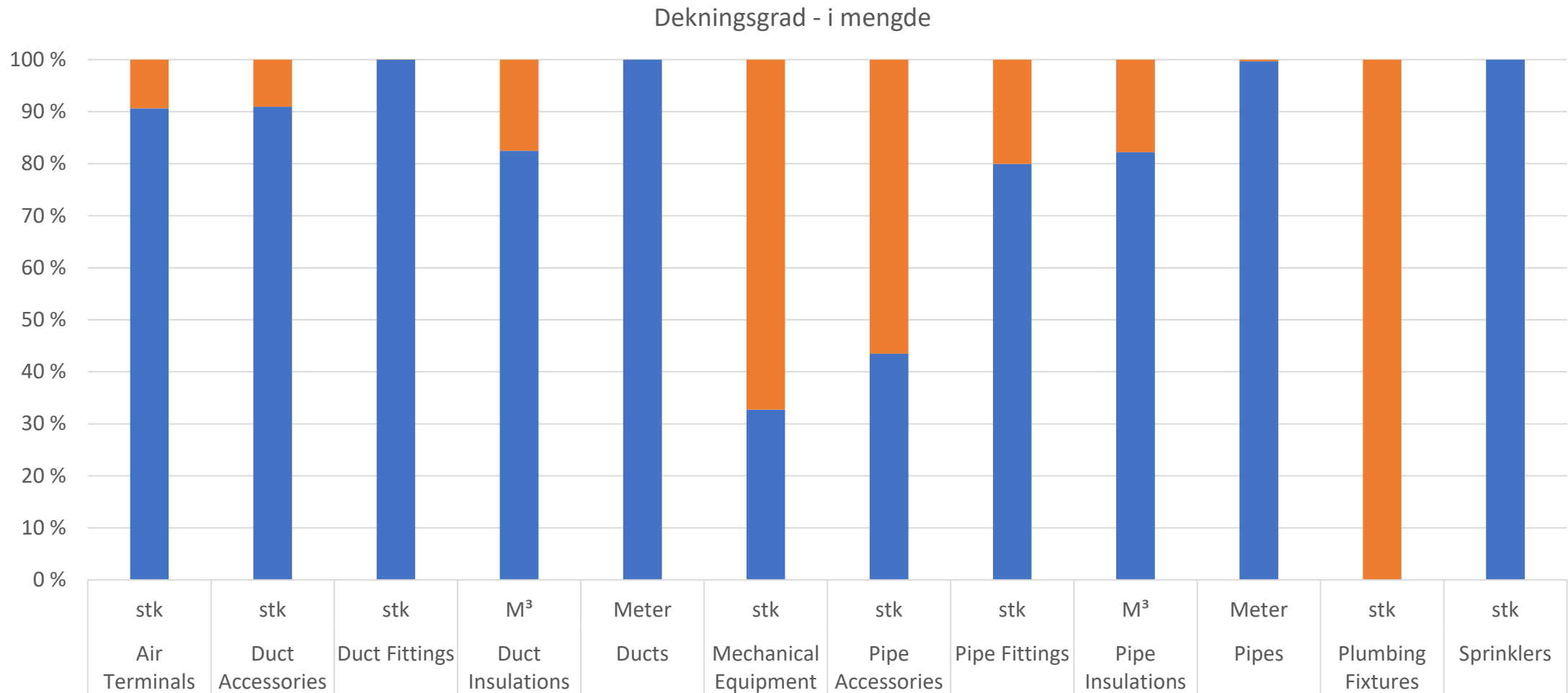

- 1972 unike modellelementer
- Ca. 60 km ventilasjonskanal i stål: (ca. 400 tonn)
- 121 ventilasjonsaggregater
- Ca. 71 km stålrør (varme, kjøling, sprinkler): 370 tonn
- 574 m³ isolasjon
- 440 000 + komponenter i smått og stort

Del 3 Resultater klimagassberegninger nytt sykehus Drammen - VVS

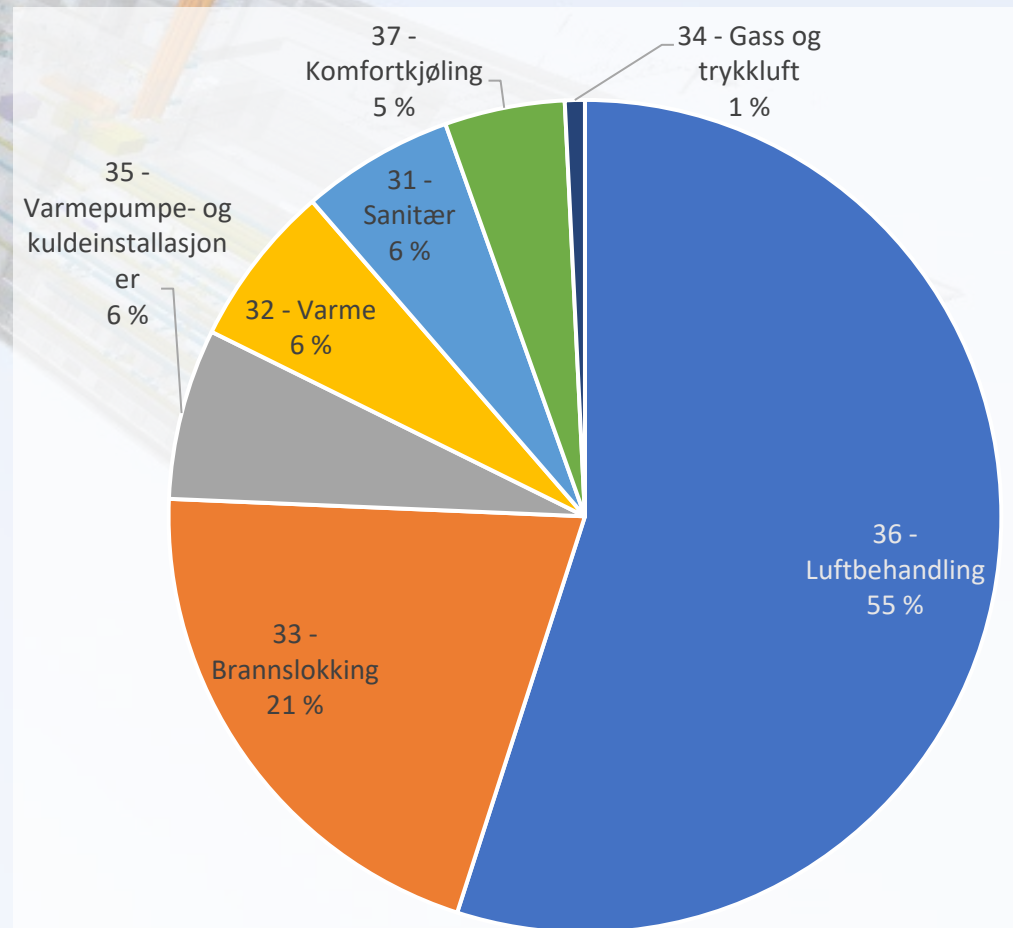
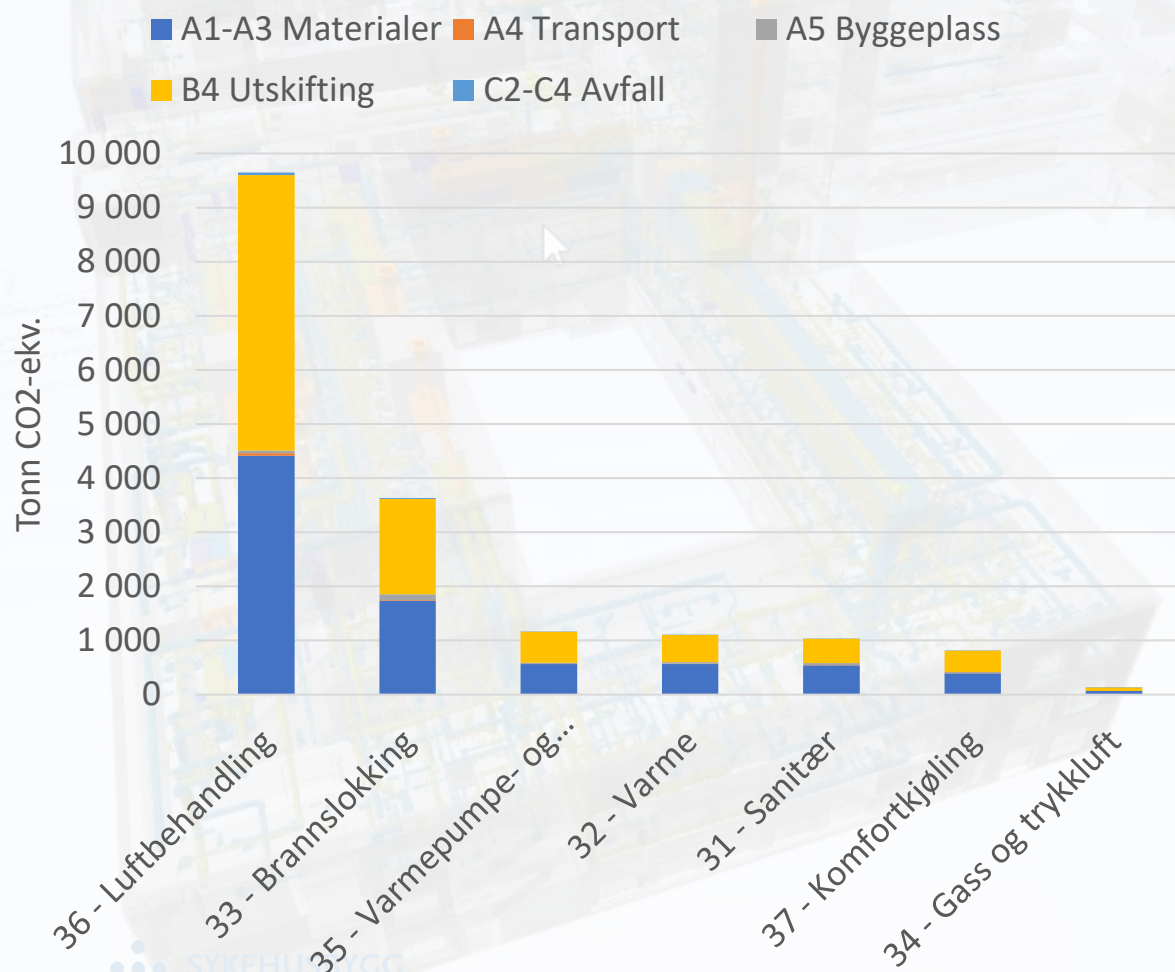
- Ikke perfekt: Komponenter med stort volum/ enheter prioritert

Del 3 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - VVS

Totalt bundne utslipp VVS ca. **17 500 tonn CO₂-ekv**
(153 kg CO₂-ekv/m²)

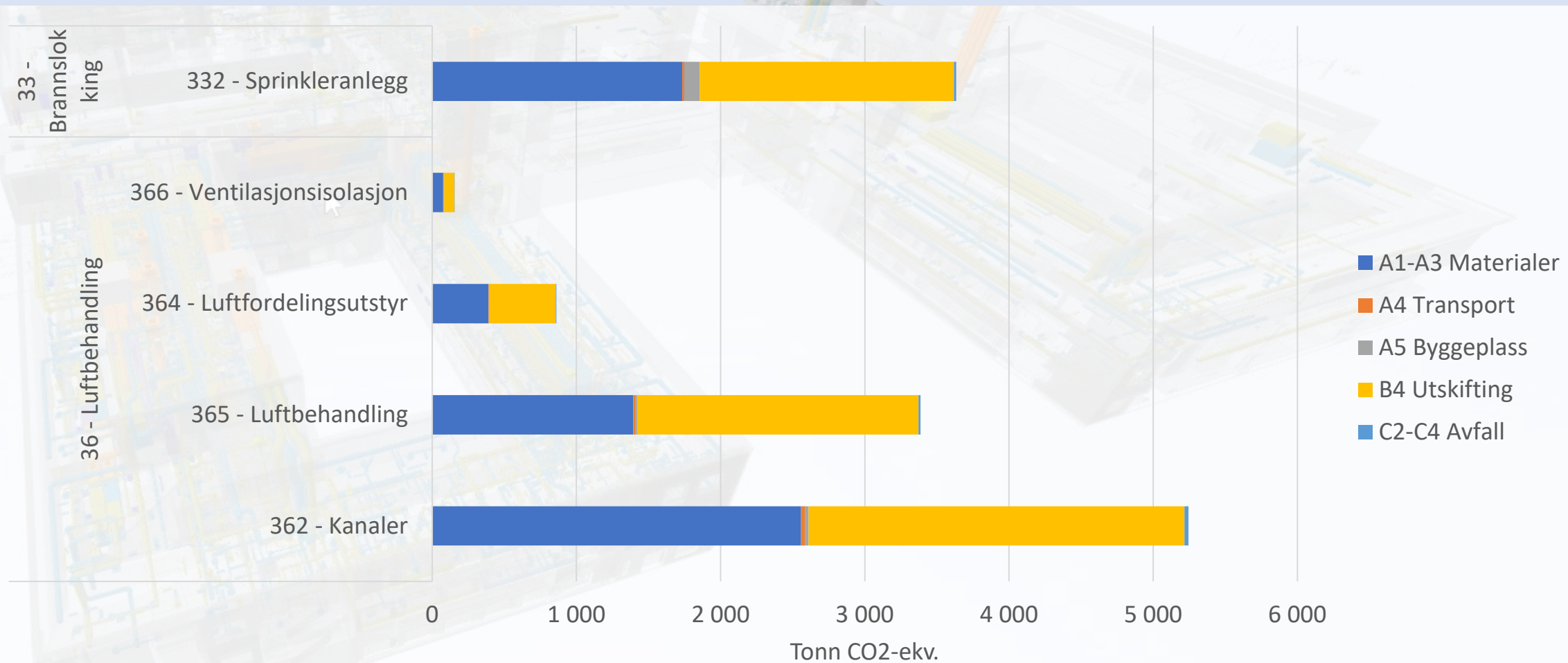
36 Luftbehandling og 33 Brannslukking = hhv. 55 % og 21% av bundne utslipp VVS

Del 3 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - VVS

Totale bundne utslipp VVS ca. **17 500 tonn CO₂-ekv**
(153 kg CO₂-ekv/m²)

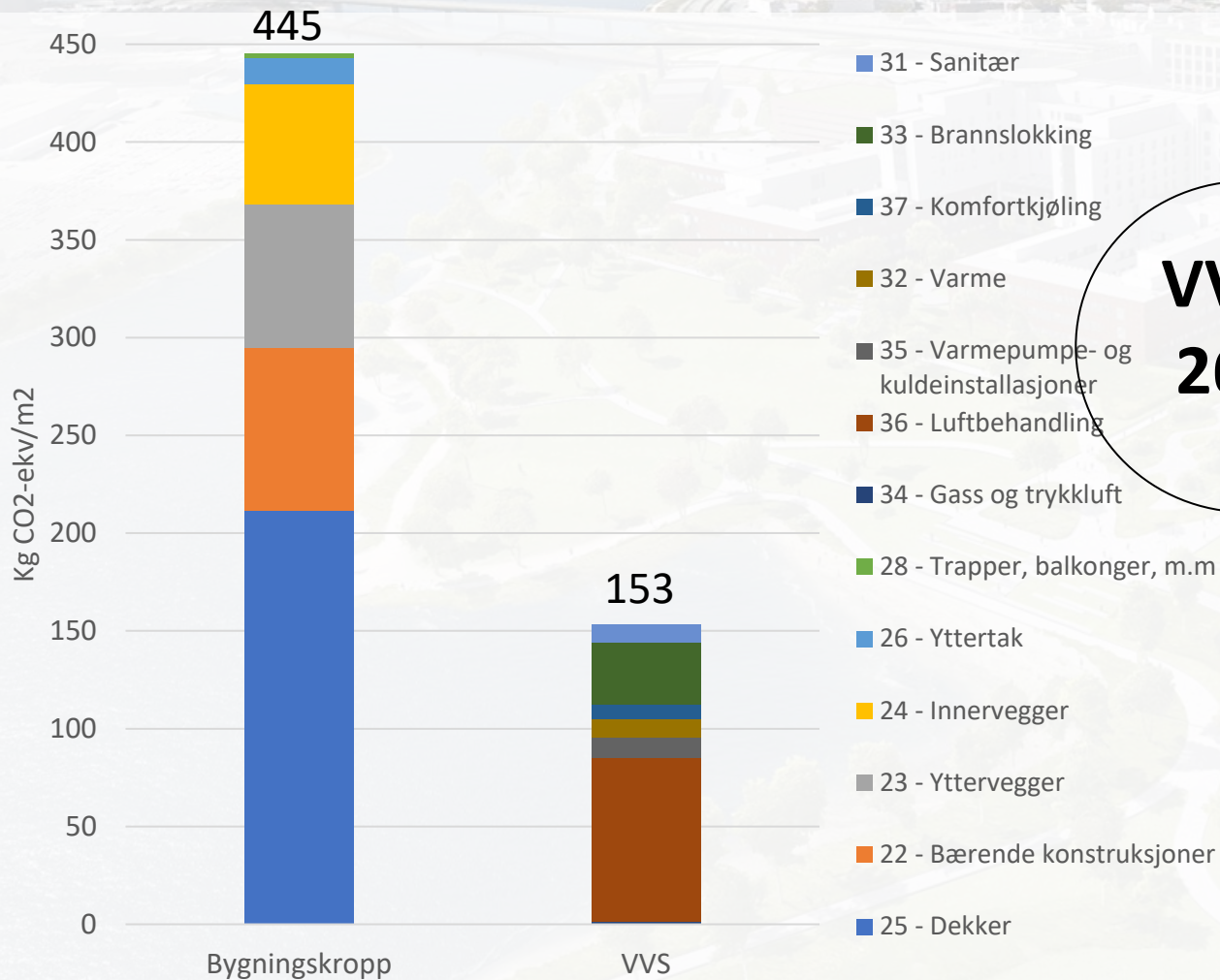
36 Luftbehandling og 33 Brannslukking = hhv. 55 % og 21% av bundne utslipp VVS

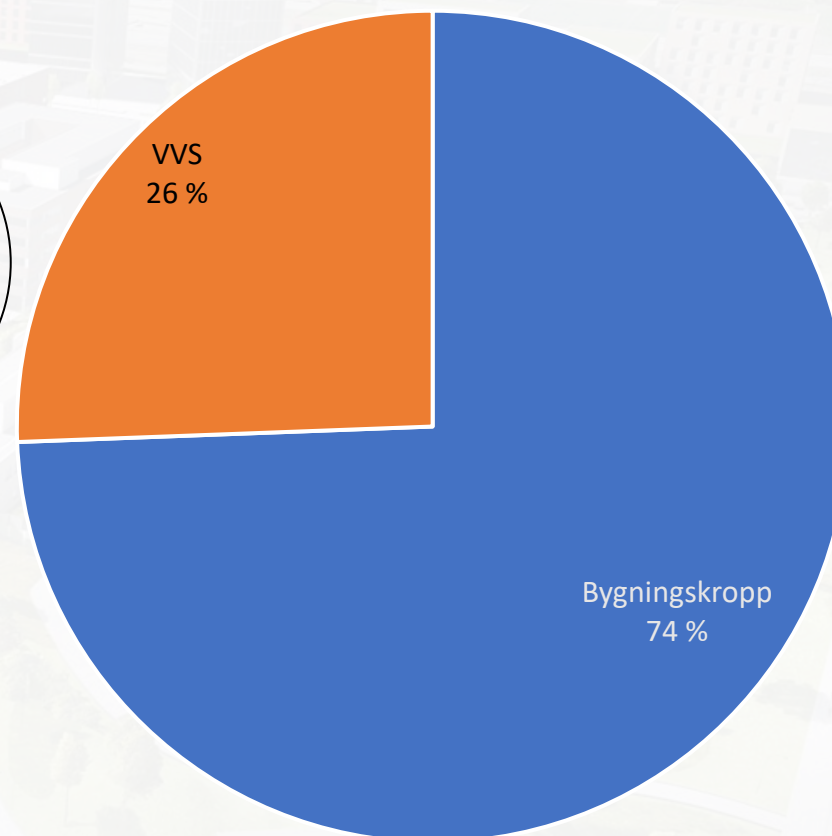

Del 3 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - VVS

Hva utgjør VVS av sykehusets samlede bundne utslipp?

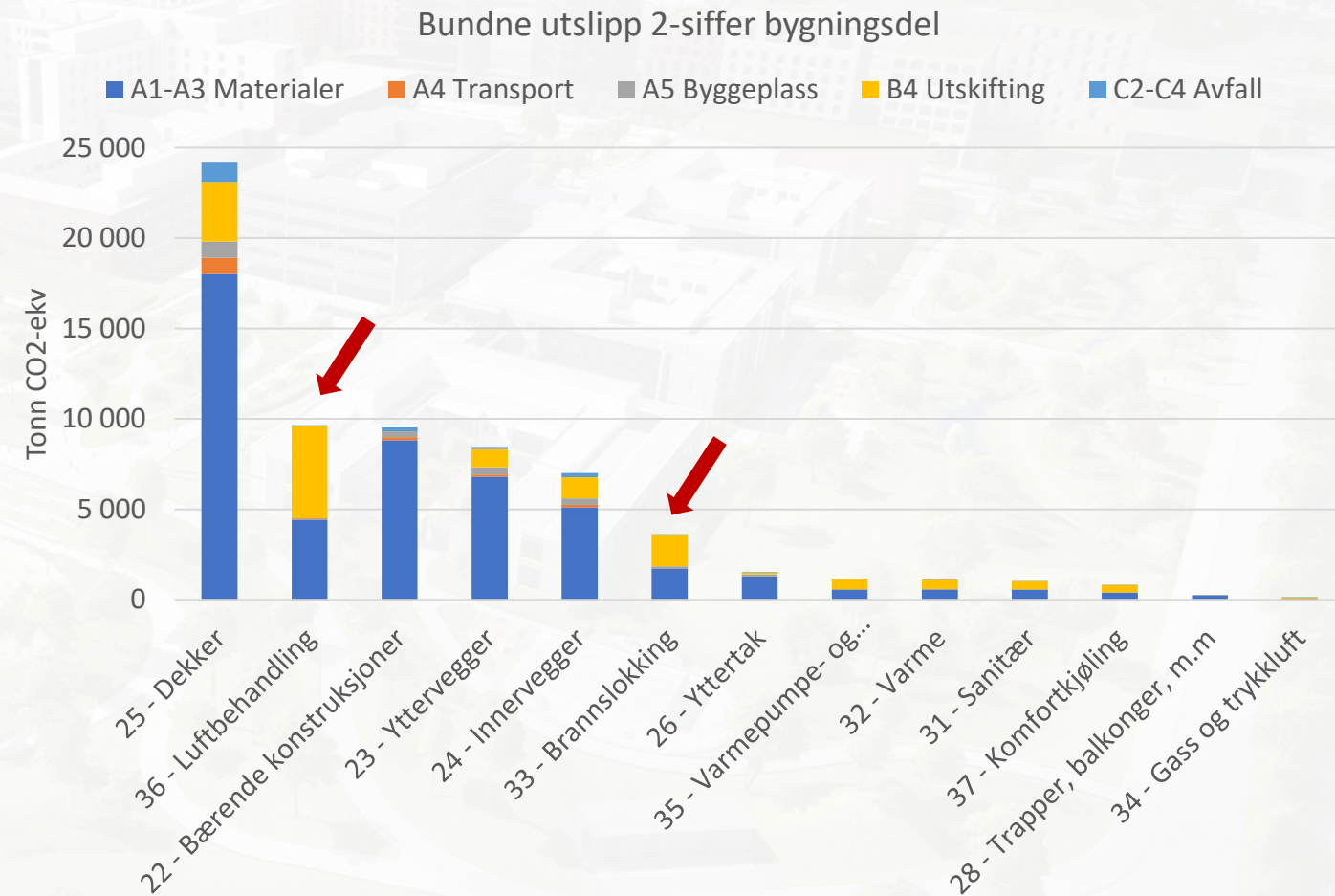
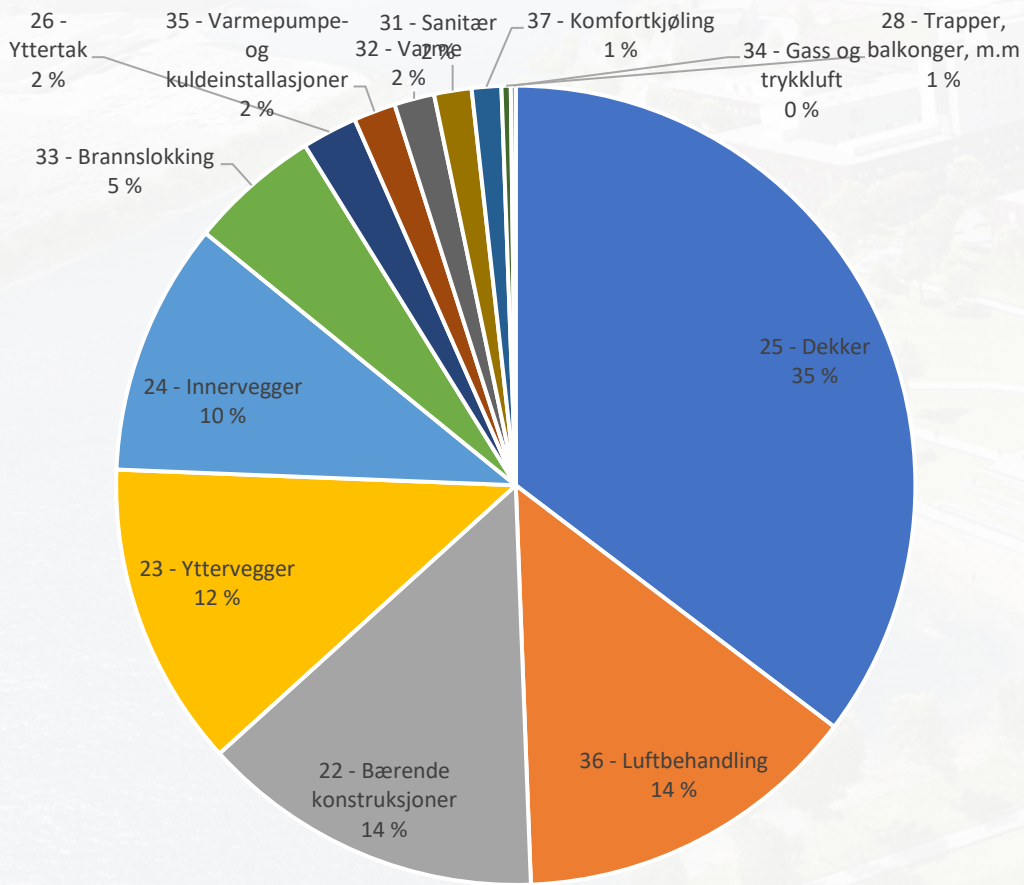

VVS =
26 %

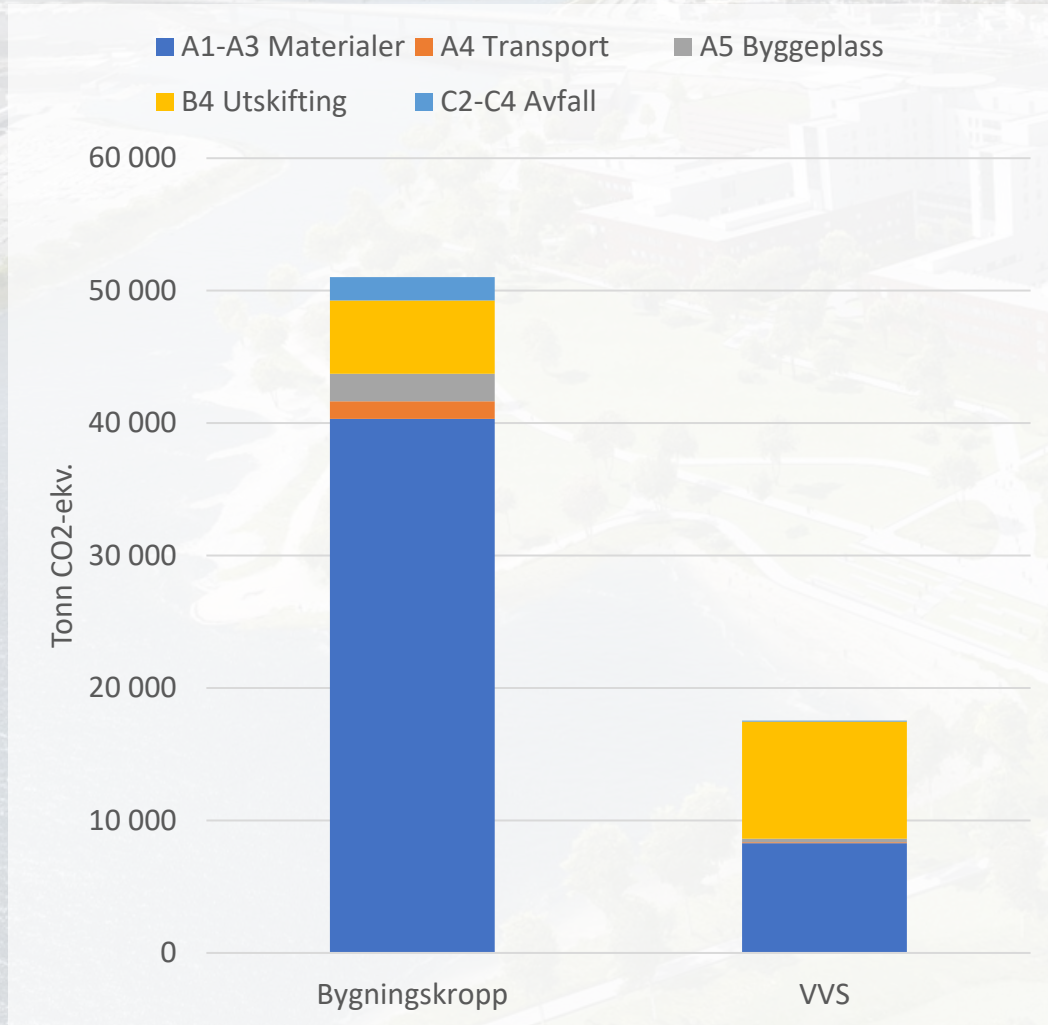

Del 3 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - VVS

36 Luftbehandling utgjør 14 % av byggets samlede bundne utslipp

Del 3 Resultater klimagassberegninger Nytt sykehus Drammen - VVS

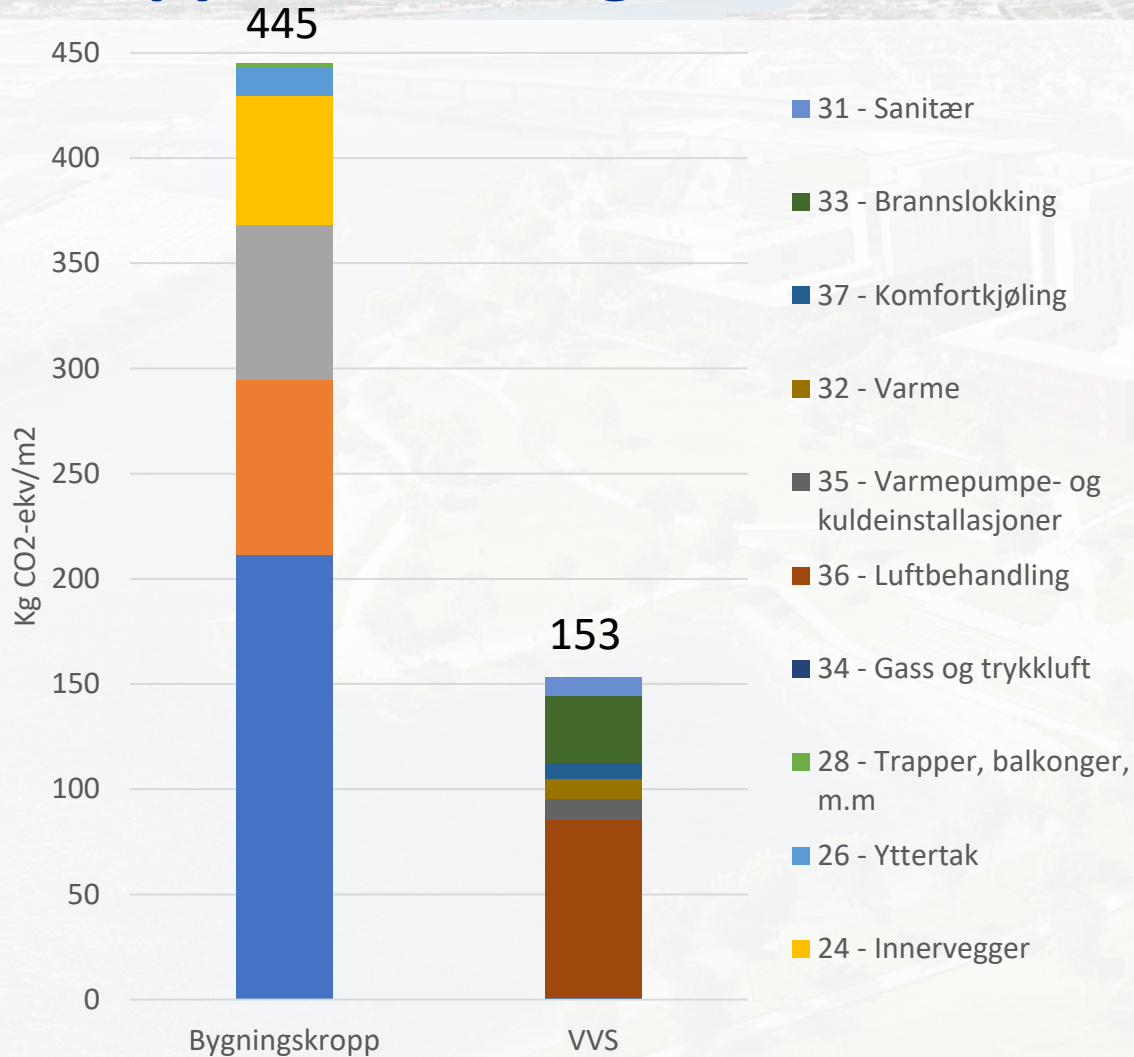
- For bygget for øvrig har sentrale utslippsdrivere (stål, betong) lang teknisk levetid
- For VVS antas det at de fleste komponenter må byttes ut i løpet av byggets levetid
- Dette gir et større bidrag i B4 utskifting

Usikkerheter i klimagassberegninger

- Materialmengder og typer
  - Kan være feilkilder i mengder og tolkninger av data
- Utslippsfaktorer
  - Der produkter ikke spesifiseres brukes 'typiske' produkter
- Forutsetninger og antagelser
  - Levetider på materialer
  - Transportavstander til byggeplass
  - Avfallsbehandling
  - Systemgrenser og tidshorisonter på beregninger

Oppsummering

- Klimagassberegning av VVS utført ved bruk av nytt verktøy utarbeidet gjennom FoU-prosjektet Grønn VVS
- VVS utgjør ca. **26 %** av de samlede bundne utslippene i bygget
- Ventilasjonskanaler, aggregater og stålrør største bidrag
- Utskiftning gjennom levetid påvirker utslippsregnskapet
- Arbeidet viser at vi kan og bør beregne bundne utslipp fra VVS
- Strategier for å identifisere utslippsreducerende tiltak pågår

SYKEHUSBYGG

HELSE SØR-ØST